

Nyílt levél a romániai magyar tankönyvkiadás ügyében

A minőségi magyar közoktatás biztosításához minőségi, korszerű tankönyvekre van szükség. Ezért károsnak és elfogadhatatlannak tartjuk, hogy a romániai magyar tankönyvek kiadása az 1989-es változást követő időszakban egyre gazdátlanabb, átgondolatlanabb és kiszámíthatatlanabb. Az alábbi problémák minél sürgősebb megoldását látjuk szükségesnek:

1. Jogbiztonság hiánya

Az elmúlt évtizedekben elképesztő gyakorisággal változott a tankönyvkiadást szabályozó törvénykezés. Mára odáig fajult a helyzet, hogy három egymást követő tanév tankönyvei három teljesen eltérő szabályozás alapján készülnek, hiszen a gyakran cserélődő tanügyminiszterek kezdeményezésére évről évre új rendeletek, törvények, módszertanok születnek a tankönyvkiadás szabályozására.

A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségének munkacsoportja a közvitára bocsátott törvénytervezetekhez és alkalmazási módszertanokhoz minden alkalommal javaslatcsomagot nyújtott be a kisebbségi oktatást érintő **diszkriminatív és szakmai munkát ellehetetlenítő** előírások módosítására, ezeket a szakmai jelzéseket azonban egy alkalommal sem vette figyelembe a szaktárca.

Jelenleg a romániai tankönyvkiadást a 3.103/28.01.2019-es miniszteri rendelet szabályozza a hozzá tartozó három módszertannal.¹ Ez az új szabályozás tulajdonképpen a 2013–17 között érvényben lévő helyzet visszaállítását jelenti, amelynek értelmében magánkiadók pályázhatnak kész tankönyvekkel a Oktatási Minisztérium és a hozzá tartozó Értékelési és Vizsgabizottság (CNEE) által kiírt közbeszerzésen. Az említett időszakban a tankönyvkiadás üzleti kérdéssé vált, így főként a kisebbségi oktatás tankönyvei terén jelentős hiányok halmozódtak fel, egész évfolyamok tanultak tankönyv nélkül: a kiadóknak nem érte meg anyagilag a kis példányszámú kisebbségi tankönyvek megjelentetése, hiszen minden címhez igen költséges, 8–10 ezer eurós kiadással járó digitális tankönyvet is előírt a licit. Az eredetileg román nyelven íródott tankönyvek magyar (és más kisebbségi nyelvű) fordításai sem készültek el, részben anyagi okokból, részben a felelősök mulasztásai miatt. Az említett miniszteri rendelet életbe lépésével ugyanennek a helyzetnek a visszatérése van ismét kilátásban.

A köztes időszakban (a 2017–18-as tanévben) a Liviu Marian Pop tanügyminiszter által kezdeményezett Tankönyvtörvény² szabályozta a tankönyvkiadást, amely szerint az Oktatási Minisztérium alá tartozó Didaktikai és Pedagógiai Kiadó (EDP) rendelkezett kizárólagos jogkörrel a romániai tankönyvek kiadásában. A 2017 decemberében meghirdetett kiírás szerint

¹ Elérhető itt: https://www.edu.ro/sites/default/files/OMEN%203.103_28.01.2019_regimul%20manualelor.pdf, illetve megjelent: *Monitorul Oficial*, 2019. 02. 05. Mellékletei:

I. Metodologia de evaluare a calității proiectelor de manuale școlare pentru învățământul preuniversitar:

https://www.edu.ro/sites/default/files/Anexa%201_Metodologie%20evaluare%20manuale_0.pdf

II. Metodologia de asigurare și de gestionare a manualelor școlare pentru învățământul preuniversitar:

https://www.edu.ro/sites/default/files/Anexa%202_Metodologie%20asigurare%20si%20gestionare%20manuale.pdf

III. Metodologia de achiziție a manualelor școlare pentru învățământul preuniversitar:

https://www.edu.ro/sites/default/files/Anexa%203_Metodologie%20achizitie%20manuale.pdf

² A törvény tervezetét 2017 szeptemberében közvitára bocsátották, novemberben a miniszter kihirdette a véglegesnek szánt változatot. Ez alapján decemberben kiírták a tankönyvpályázatot szerzők számára márciusi határidővel. A szenátus 2018 májusában fogadta el a tankönyvtörvényt (az elfogadott változat az alábbi linken érhető el: https://www.scribd.com/document/379857213/Proiectul-legii-manualului-scolar-cu-amendamentele-acceptate-in-urmas-cu-o-saptamana#from_embed). 2018 áprilisában viszont az alkotmánybíróság alkotmányellenesnek minősítette a központi tankönyvkiadó átalakítására vonatkozó rendeletet, 2018. július 18-án pedig a tankönyvtörvényt, mert elfogadásakor nem tartották be a szavazás rendjét. Ennek ellenére a tankönyveket az EDP adta ki.

A tankönyvtörvény módosított változata ismét a parlament előtt van, a szenátus már elfogadta 2019. március 6-án, ha a képviselőház is elfogadja, akkor lesz két egymásnak ellentmondó érvényes szabályozó: a törvény és a módszertan. L. <https://www.edupedu.ro/razboi-in-psd-pe-educatie-senatul-a-aprobat-legea-manualului-initiata-de-pop-care-contrazice-ordinul-prin-care-andronesco-a-stabilit-licitatie-publica/>

szerzők/szerzőcsoportok pályázhattak az Oktatási Minisztériumnál, a nyertes kéziratokat pedig az EDP adta ki.³ A (közben alkotmányellenessé nyilvánított törvény alapján működő) kiadó számos botrányos tankönyvet adott ki egyetlen tanév alatt, amiről a román sajtó többször is cikkezett, és a hosszú hiányállapot után megjelent magyar tankönyvekkel és fordításokkal is számos szakmai és a megértést megnehezítő szaknyelvi, nyelvi probléma volt, amelyekre alább visszatérünk.

A jelenleg érvényben lévő, Ecaterina Andronescu tanügyminiszter által jegyzett módszertan úgy rendelkezik, hogy idén legtovább 75 nap áll rendelkezésre a tankönyvek előállítására a közbeszerzés meghirdetésétől kezdve.⁴ A licitet 2019. március 19-én hirdették meg az Elektronikus Közbeszerzési Rendszeren (SEAP: Sistemul Electronic de Achiziții Publice) keresztül, benyújtási határidőként az április 22-ét jelölve meg. Vagyis 75 nap helyett a szerzőknek alig több mint 30 napot hagy a teljes nyomtatott és a struktúrájában teljes digitális tankönyv elkészítésére. A 75, sőt a korábbi években rendelkezésre álló 100 nap is méltánytalanul kevés egy igényes tankönyv elkészítéséhez, ehhez képest a 30 nap kritikusan az. Ennyi idő csupán a kiadói munkálatokra lenne elegendő, viszont ez azt feltételezi, hogy a szerzőknek a terjedelmi és egyéb feltételek ismerete nélkül kell elkészíteniük a kéziratot: boltívet tervezni előreláthatatlan számú és formájú téglákból. A szűkös határidő a szakmailag megalapozott, koncepciózus munkát lehetetleníti el. Amint a fentiekből kitűnik, a rendelkezések gyakori változása, ellentmondása vagy épp be nem tartása miatt lehetetlen a tervezés, tankönyvek és tankönyvcsaládok fejlesztése, s ez által a kompetencia alapú tantervek következetes alkalmazása.

2. Esélyegyenlőség hiánya: diszkriminált magyar gyermekek

A hatályos miniszteri rendelet három alternatív tankönyvet tesz lehetővé minden tantárgyból (feltéve, hogy azok elérik a 95-ös pontszámot a szakmai elbírálás során).⁵

A meghirdetett tankönyvlicit követelményeit tartalmazó tenderfüzet (*Caiet de sarcini*)⁶ értelmében a kiadóknak kész kinyomtatott tankönyvvel és struktúrájában teljes digitális változattal kell pályázniuk. Abban a formában, ahogy ez a tenderfüzetben szerepel, a digitális változat szakmailag igen csekély hozzáadott értéket jelent több tantárgy esetében, előállítása azonban tankönyvenként több mint 10 000 eurós költség. A többségi tankönyvek több tízezres példányszámánál ez nem kockázat, azonban kis (pár ezres) populáció esetén ez minden kiadónak veszteséges vállalkozás: a tankönyvek lenyomott közbeszerzési ára miatt akkor sem térül meg a befektetés, ha a tankönyv megfelelőnek minősül a szakmai bírálat során (ami természetesen nem garantált). Ezt a problémát felismerve, a nemzeti kisebbségek kérték a digitális változat kötelezőségének eltörlését, és ez meg is történt. Így ez minden kisebbségre érvényes, **kivéve a magyart**: a magyar kisebbség érdekképviselője nem kérte ezt. Kétségtelenül a magyar a legszámosabb kisebbség, de nézzük meg a számokat!

1. A tenderfüzetben – a modern idegen nyelveket leszámítva – a digitális változat elkészítése körülbelül 5000-es populációnál kevesebb tanulói létszám esetén nem szükséges. A magyar tankönyvek esetében 1300-as példányszám esetén is kötelező a digitális változat.

³ A miniszteri rendelet szövege: https://www.edu.ro/sites/default/files/Ordin_5645_12122017.pdf. A megpályázható tankönyvek listája itt érhető el: https://www.edu.ro/sites/default/files/Lista%20Manuale%2018.XII_.2017.pdf

⁴ „Art. 20. Sesiunile de evaluare a proiectelor de manuale școlare pentru învățământul preuniversitar, sunt organizate astfel încât depunerea pe platforma SEAP, de către ofertanți, a proiectelor de manuale școlare, în vederea evaluării, să fie făcută la cel mult **75 de zile calendaristice din momentul anunțării publice a licitației** în vederea achiziționării manualelor școlare” (*Metodologia de achiziție a manualelor școlare pentru învățământul preuniversitar, CAPITOLUL VII Dispoziții finale*).

⁵ „Art. 14. (1) În vederea achiziționării manualelor școlare, CNEE declară căstigătoare ale licitației proiectele de manuale școlare ale căror punctaje cumulate sunt de minimum 86,50 de puncte. (2) MEN, prin CNEE, achiziționează manualele școlare corespunzătoare unei discipline/unui modul de pregătire/pentru o clasă/nivel de studiu, filieră, profil, specializare, reprezentând **ofertele primilor 3 ofertanți** declarați câștigători, în ordinea descrescătoare a punctajului total obținut în urma evaluării” (*Metodologia de achiziție a manualelor școlare pentru învățământul preuniversitar, CAPITOLUL V Achiziționarea manualelor școlare*).

⁶ Az alapvetően a kiadók számára hozzáférhető tenderfüzet egy újságíró közreadásában itt elérhető: https://www.scribd.com/document/402356302/Caiet-de-Sarcini-pentru-Licitatia-de-manuale-scolare-de-clasa-a-VII-a-2019#from_embed

2. Noha a licitfelhívásban szereplő magyar tankönyvek zöme 5000-nél nagyobb populációra vonatkozik, a populáció nem mérvadó egy kiadó számára. Ha ugyanis valaki a teljes populációra számítja a rentabilitást, az abban gondolkodik, hogy **a magyar gyermeknek nem jár alternatív tankönyv**, hiába enged meg a törvény 3 alternatív tankönyvet. Három alternatív tankönyv esetén egy 10 000-es populációs esetében is maximum 3–4 ezres példányszámra számíthatna egy kiadó. Mivel ekkora példányszám a megadott feltételekkel gazdaságilag nem kifizetődő, nagy kockázatot, sőt ráfizetést jelentene egy kiadónak magyar tankönyvvel jelentkezni a liciten. A magyar gyermekek érdekeit pedig nem képviseli senki.

A fenti helyzet a Didaktikai és Pedagógiai Kiadót (EDP) hozza helyzetbe, az egyetlen kiadót, amelyik gazdasági kockázat nélkül vállalkozhat tankönyvkiadásra. A tankönyvlicit idején, új kiírásának megjelenése előtt az EDP bizonyos kisebbségi szerzőcsoportokat megkeresett (telefonon), és felkérte őket, hogy a kiadóval közreműködve írjanak tankönyvet. Magyarán: az adott piaci helyzetben, visszaélve azzal a helyzetével, hogy neki nem jelent anyagi kockázatot egy tankönyvprojekt, hiszen adófizetői pénzeiből működik, **önkéntesen kijelölhette azokat a szerzőket, akik esélyt kaphattak idén tankönyvírásra**. Tette ezt több mint egy hónappal azelőtt, hogy a magánkiadók számára ismertté váltak volna a technikai feltételek, vagy hogy a törvény megjelent volna. Ez a masszívan antikonkurenciális lépés nem megoldja a magyar tankönyvek problémáját, hanem súlyosbítja: megszünteti az alternatív tankönyveket azáltal, hogy a kiválasztott szerzők időelőnyt és anyagi forrásokat élveznek, ezáltal a többi szerzőcsoport **versenyben való részvételi lehetőségét megszüntetik, még mielőtt szakmai bírálatra kerülhetnének az alternatívák**.

3. Átláthatóság hiánya, minőségbiztosítás, szakmaiság, nyelvi és szaknyelvi kompetenciák hiánya

A fenti felvetés csak az anyanyelv és irodalom, román nyelv és irodalom, vallás, zene, az illető kisebbség története és hagyományai tárgyakat érintette, hiszen ezeket csak az adott kisebbség számára írják. De nem csak ezek esetében sérül a magyar kisebbséghez tartozó gyermekek alternatív tankönyvhöz való joga. Az elmúlt évek tankönyvkiadási procedúráiból kifolyólag a kisebbségi oktatásban tanuló diákok számos más hátrányt is szenvedhetnek: mivel a tantárgyak többségét románból fordított tankönyvekből tanulják a magyar diákok, a számukra készülő tankönyv fáziskésésben van a többségihez képest, gyakran jóval tanévkezdés után, vagy még akkor sem jut el a gyermekhez. Az alternatív tankönyvek közül nem fordítják le mindegyiket, így a magyar pedagógus kénytelen a már (nem transzparens szempontok szerint) megszelektált tankönyvek közül választani, de a rendelkezésre álló lehetőségek egyáltalán nem biztos, hogy a legalkalmasabbak a tantervi követelmények megvalósítására, a cikluszáró mérésekre való felkészülésre.

A szakmai közösség számára a tankönyvkiadási folyamat számos szegmense átláthatatlan. Például nem tudhatjuk, ki és milyen szempontok alapján dönti el, mely tankönyvek kerüljenek lefordításra az alternatívák közül, illetve hogy kik fordítsák le a kiválasztott könyveket. A tankönyvek szakmai elbírálása sem átlátható, az elbírálók személye utólag is titkos, az eredményt nem lehet megfellebbezni. Az előző tanévben az összes romániai tankönyvet kiadó, jelenleg a kisebbségi tankönyvek jelentős részének kiadását felvállaló EDP nem vállalt felelősséget a tankönyvek szakmai színvonaláért (tudományos hitelesség, eredetiség, vizuális átgondoltság, tantervnek való megfelelés, helyesírás, nyelvhelyesség, életkori sajátosságok figyelembevétele stb.). Hogyan is vállalhatott volna, amikor a munkálatokat (pl. szerkesztés, fordítás, digitális változatok előkészítése stb.) más intézmények és személyek bevonásával végeztette el? Szerzőkre és szerkesztőkre olyan feladatok hárultak, amelyekre egy kiadónak rendesen külön szakemberei vannak. Továbbá fordítások esetén a felkért fordítók, akiknek szakmai kompetenciája lett volna hozzá, nem szólhattak bele a tankönyv tartalmi kérdéseibe még akkor sem, ha az tudományos szempontból egyértelműen hibás volt. A tankönyvek és fordítások lektorálását nem igényelte és nem biztosította a kiadó, annak megléte/hiánya a szerzői/fordítói csoport igényességén múlt.

Nem volt transzparens az Oktatási Minisztérium keretében működő Kisebbségi Államtitkárság szerepe⁷ sem a tankönyvkiadási folyamatban: milyen megbízatás alapján látnak el szerkesztőségi feladatokat, illetve kommunikálnak a szerzőkkel egy kiadó nevében? Milyen szakmai kompetenciák alapján működött közre kvázi-szerkesztőségként a Kisebbségi Államtitkárság a tankönyvkiadási folyamatban? A szerkesztőségi és az adminisztratív feladatok különböző kompetenciákat igényelnek. Miért vállalható, hogy egy kiadó képzett szakembereinek a munkáját a szerzőkre ruházzák? Miért nem magyar tankönyvszerkesztőség⁸ felel azért, hogy a gyermekeink minőségi tankönyveket kaphassanak kézbe?

A romániai magyar tankönyvkiadás problématerképe az elmúlt években átláthatatlanná kuszálódott. Az ideai helyzet megoldásához kérjük a digitális tankönyvváltozat mint pályázati feltétel eltörlését a magyar kisebbség tankönyveinek esetében is, az antikonkurenciális helyzet felszámolását, az önkényesen kiválasztott, közpénzből pályáztatás nélkül finanszírozott, jogtalanul előnybe hozott tankönyvek minisztériumi pályáztatásának megakadályozását, és új, minden potenciális tankönyvszerző számára **egyenlő feltételeket biztosító verseny** kiírását a magyar nyelvű tankönyvek esetében. Biztosítani kell a megfelelő időintervallumot a tankönyvek megírásához, szerkesztéséhez, a fordításokhoz és a fordítások kompetens nyelvi és szaknyelvi ellenőrzéséhez. El kellene kerülni, sőt meg kellene tiltani azt a most kialakuló gyakorlatot, hogy az idő rövidege miatt ugyanannak a tankönyvnek fejezetenként más fordítója legyen. Ez nyelvileg már eleve kompromittálja a tankönyvet.

A jövőre vonatkozóan a szakmai közösség igénye továbbra is egy **szakmai alapokon működő, a kisebbségek számára esélyegyenlőséget biztosító, átlátható és következetes tankönyvkiadási rendszer megteremtése**. Meggyőződésünk, hogy önálló magyar szerkesztőség nélkül nem vállalkozhat egyetlen kiadó sem magyar tankönyvek kiadására. Így abban az esetben, ha az EDP adja ki a magyar tankönyveket, az egyetlen járható út a (kihelyezett, **szakmai alapon szervezett, felelős és felelősségre vonható) magyar szerkesztőség** létrehozása. Mivel kiadótól függetlenül nincs megoldva a tankönyvek nyelvi és szakmai ellenőrzése, illetve hibák esetén a felelősség vállalása, a tankönyv forgalomból való kivonása/javítása sem, erre szintén megoldást nyújthatna egy szerkesztőség.

A Babeş–Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarának oktatói

Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszék:

Benő Attila, tanszékvezető egyetemi tanár

Dimény Hajnalka, tanársegéd

Fazakas Emese, egyetemi docens

Kádár Edit, egyetemi docens

Máthé Dénes, ny. egyetemi docens

Németh Boglárka, egyetemi adjunktus

Péntek János, ny. egyetemi tanár, akadémikus

Sándor Katalin, egyetemi adjunktus

Szilágyi N. Sándor, ny. egyetemi tanár

Zsemlyei Borbála, egyetemi adjunktus

⁷ A nagyközönség tájékoztatása sem volt egyenes: ha minőségről nem is volt szó, de folyó tanév elején a hírrel találkozott a közvélemény, hogy számszerűen minden tankönyvhiányt sikerült pótolni, a valóságban azonban számos iskolába nem jutottak el a megrendelt tankönyvek a második félévben sem.

⁸ A legsötétebb diktatúra idején is a monopolhelyzetben lévő állami tankönyvkiadó (Editura Didactică și Pedagogică, București) keretében magyar és német szerkesztőség is működött (Kolozsváron, illetve Temesváron) 1987-ig, ahol **szakemberek** végezték a tankönyvek szerkesztését és nyelvi-szaknyelvi ellenőrzését.

Magyar Irodalomtudományi Intézet:

Balázs Imre József, egyetemi docens
Biró Annamária, egyetemi adjunktus
Egyed Emese, egyetemi tanár
Jankó-Szép Yvette, tanársegéd
Józsa István, egyetemi adjunktus
Molnár-Bodrogi Enikő, egyetemi docens
Orbán Gyöngyi, egyetemi tanár
Selyem Zsuzsa, egyetemi docens
Szabó Levente, egyetemi docens, dékánhelyettes
Varga Ildikó, egyetemi adjunktus
Zabán Márta, egyetemi adjunktus

Magyar Néprajz és Antropológia Intézet:

Czégényi Dóra Andrea, egyetemi adjunktus
Keszeg Vilmos, egyetemi tanár
Szabó Árpád Töhötöm, tanszékvezető egyetemi adjunktus

**A Pszichológia és Neveléstudományok Kar, Pedagógiai és Alkalmazott Didaktika Intézet
oktatói:**

Barabási Tünde, egyetemi adjunktus
Baranyai Tünde, egyetemi adjunktus
Birta-Székely Noémi, egyetemi adjunktus
Demény Piroska, egyetemi docens
Fóris-Ferenczi Rita, egyetemi docens, dékánhelyettes
Kádár Annamária, egyetemi adjunktus
Kálmán Ungvári Kinga, egyetemi adjunktus
Kovács Zoltán, ny. egyetemi docens
Ozsváth Judit, egyetemi adjunktus
Péntek Imre, egyetemi adjunktus, intézetigazgató
Péter Lilla, egyetemi adjunktus
Salamon Báborka, egyetemi adjunktus
Szállassy Noémi, egyetemi adjunktus
Szilveszter László, egyetemi docens
Zoller Katalin, egyetemi tanársegéd
Zsoldos-Marchis Julianna, egyetemi docens